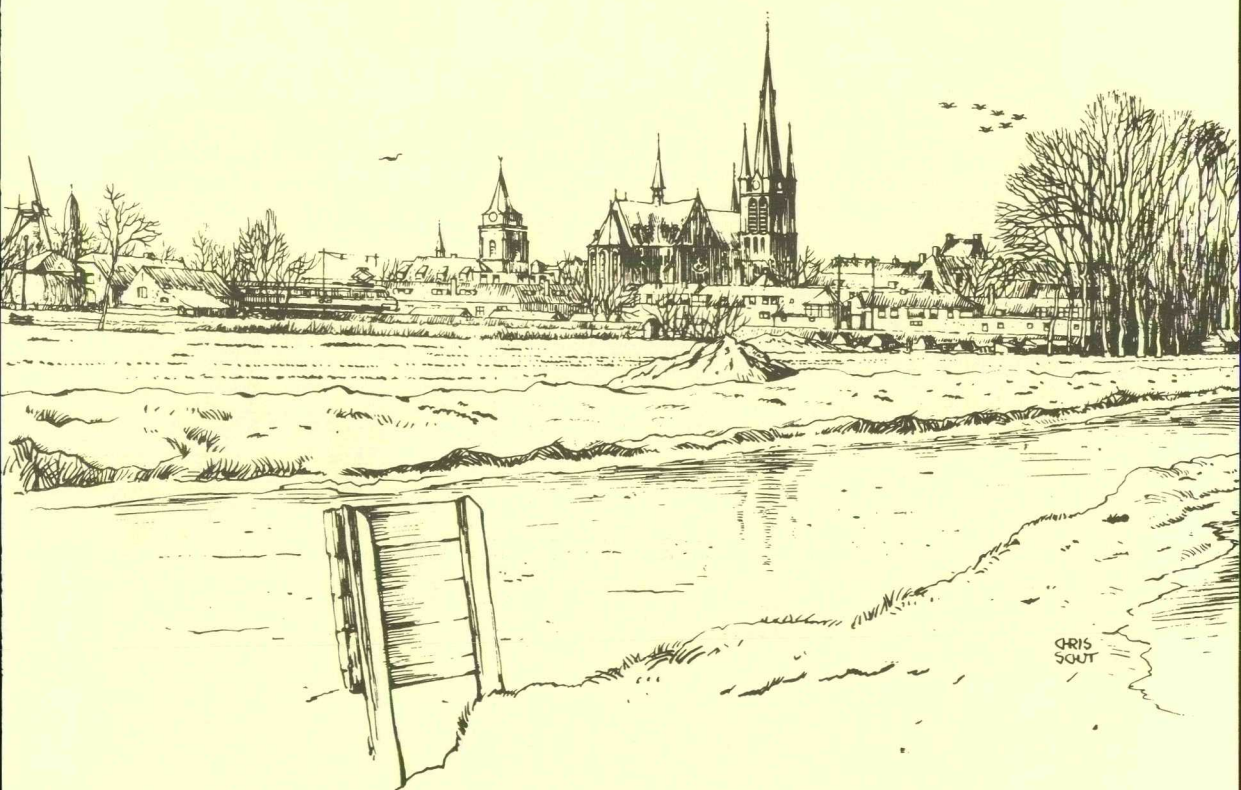

Heemtjdinghen

Heemtijsdinghen

Orgaan van de STICHTS-HOLLANDSE HISTORISCHE VERENIGING

Redactie: L.Cl.M. Peters, Esdoornlaan 32, Woerden. 03480 - 13891

C.J.W. Gravendaal, Woerden.

Verenigingsbestuur:

N. Plomp	Zegveld, Pr. Beatrixstraat 23	voorzitter
F.A.L. de Goederen	Linschoten	vice-voorzitter
Mevr. A.E. Straver-Pak	Woerden, Leidsestraatweg 120 telefoon 03480-15622	secretariaat
Mevr. E. de Leeuw-Mielard	Woerden, Mar. Bauerstraat 30	ledenadm.
C.J.W. Gravendaal	Woerden, Mar. Bauerstraat 16	penningmeester
P.C. Beunder	Bodegraven	lid
Mej. G.J.A. van Kooten	Montfoort	lid
L.Cl.M. Peters	Woerden	lid

Gironummer penningmeester: 33 07 97

Voor het aanmelden van nieuwe leden, adreswijzigingen, bestellingen van boekwerken en losse nummers van Heemtijsdinghen, wende men zich tot Mevr. E. de Leeuw-Mielard, Mauris Bauerstraat 30, Woerden, tel. 03480-14460.

*VOOR EEN WAARDEVAST GESCHENK
IS ER SINDS 1810 MAAR ÉÉN ADRES*

RUIJTEN

Voorstraat 71

JUWELIER – HORLOGER

Tel. 12973

VOOR EEN GOEDE BRIL

Kruisstraat 8

RUIJTEN – OPTIEK

Tel. 15857

In memoriam Jan Hoogendoorn

Op 2 juli 1977 overleed op 88-jarige leeftijd de heer Jan Hoogendoorn, in leven molenaar van de Woerdense korenmolen „De Windhond”.

De leden van de Historische Vereniging zijn een aantal keren naar deze molen op excursie geweest en de heer Hoogendoorn leidde dan als vakman eenieder rond en wist veel te vertellen over het wel en wee van Woerden, gezien vanaf zijn boven de stad gelegen molenomloop.

Gelukkig dat de gemeente Woerden nog tijdens het leven van de molenaar en tot zijn tevredenheid het instandhouden van „De Windhond” heeft kunnen regelen.

Aan zijn grote gastvrijheid bewaren wij goede herinneringen.

P.

DE HEKPIJLERS VAN VLOOSWIJK

door N. Plomp

Door bemiddeling van de Stichting Hugo Kotestein worden nu ook de hekpijlers van de boerderij „Ouders Vrucht” — aan de Kromwijkerdijk tussen Woerden en Linschoten — gerestaureerd. Die van de naastgelegen boerderij „Leeuwenstein” waren reeds in 1973 hersteld. Op de hekpijlers van „Leeuwenstein” tronen twee leeuwen die ieder een wapenschild vasthouden. Op de hekpijlers van „Ouders Vrucht” staan twee geknotte boomstammen in steen, waaraan eveneens wapenschilden hangen. Wanneer na de restauratie ook de kleuren weer zijn aangebracht, zal duidelijk te zien zijn dat de wapens voor „Ouders Vrucht” dezelfde zijn als die voor „Leeuwenstein”. Hebben de beide fraaie hekken toegang gegeven tot een zeventiende eeuwse buitenplaats of iets dergelijks? Dat is niet het geval. De hofsteden dateren beide uit de zeventiende eeuw en zijn dus ongeveer even oud als de monumentale hekken¹). Het lijkt wat overdreven voor twee gewone, degelijke hofsteden dergelijke indrukwekkende toegangshekken te plaatsen. Wie tot dat merkwuurige besluit is gekomen zullen we hier uiteenzetten. Eerst echter iets over de voorgeschiedenis.

Vlooswijk

In de middeleeuwen waren de heerlijke rechten langs de Linschoten tussen de Hollandse IJssel en de Oude Rijn voor een belangrijk deel in handen van het kapittel van Oudmunster te Utrecht. Tot die heerlijke rechten behoorden de dagelijkse rechtspraak „het gerecht”, tijsen (grondbelasting) en tienden (tienden van de opbrengsten). Daarnaast had het kapittel nog aanzienlijke grondbezittingen langs de Linschoten. Al deze bezittingen werden verpacht of in leen uitgegeven. De rechtsgebieden die in pacht of leen werden uitgegeven hadden over het algemeen een behoorlijke oppervlakte. In sommige gevallen bestond echter zo'n gerecht uit slechts één of enkele hoeven. Dat was ook aan de Kromwijkerdijk het geval.

De oudste lijst van lenen van Oudmunster, die dateert uit 1395, maakt gewag van gerecht, tijsen en tiend van twee hoeven land, gelegen in Kromwijk in het kerspel Woerden. Dit complex van heerlijke rechten was in leen uitgegeven aan Hugo van Vloten (uit Vleuten). Over het bezit van de grond in dit gerecht wordt niet gesproken; daarop had het kapittel kennelijk geen recht.

In 1439 werd van de lenen van het kapittel een register aangelegd.

Daarin vinden we dat inmiddels Willem van Vloeten in het bezit was gekomen van dagelijks gerecht, tijns en tiend en smalle tiend van twee hoeven land in „Vloeswijck”. Ook de belendingen worden aangegeven: beneden een waterkering geheten „de Hellinckwech”, boven heer Willem van Montfoort, ridder, en vrouwe Haze van Zuilen, weduwe van heer Frederik Utenham. Een jaar later verkocht Willem van Vloeten met zijn oudste zoon Hugo van Vloeten het leen van de heerlijke rechten aan Thomas Utenbroeck, een aanzienlijk inwoner van Woerden. In diens familie bleef de heerlijkheid (d.w.z. de heerlijke rechten) generaties lang. Opvallend is dat in een leenakte in 1532 voor het eerst wordt gesproken over hoeven in „Westenrijk” in plaats van over hoeven in „Vloeswijck”. Daarna blijft in de leenakten de naam „Westenrijk” in gebruik tot 1655. Dan wordt in een leenakte de naam „Westenrijk” doorgehaald en vervangen door „Vlooswijck”, zoals het daarna in de leenregisters blijft heten.

„Westenrijk” bleef in de Woerdense, later Utrechtse familie Utenbroeck tot 1551. Toen werd het verkocht aan Cornelis Gerritsz te Woerden, over wie hieronder meer.

Eerst iets over het aangrenzende land. Dat wordt in eerder genoemde lijst omschreven als het goed te „Vlowijc” met vier hoeven land, gerecht, tijns en tienden. Hier bezat Oudmunster dus behalve de heerlijke rechten ook de grond. Het was in leen uitgegeven aan twee personen, ieder voor de helft, gemengder vore (d.w.z. ongescheiden). De ene helft was in handen van Machteld van IJzendoorn, echtgenote van Claes Oem, de andere helft van Willem van Montfoort heer Hendrikszoon. Laatstgenoemde helft bleef tot 1508 in zijlinies van het geslacht van de burggraven van Montfoort. Toen werd het verkocht aan de burggraaf, wiens voorzaten reeds in 1439 over de andere helft beschikten. De twee helften bleven in bezit van de burggraven tot het jaar 1649. Hoewel in eerdergenoemde lijst uit 1395 wordt gesproken over het goed te „Vlowijc” wordt dit goed in andere stukken steeds „Vloeswijc” of Vlooswijck genoemd²).

De Rotterdamse familie Van Vlooswijck

Cornelis Gerritsz, die in 1551 „Westenrijk” kocht, noemde zich „Van Vlooswijck”. Het kleine gerecht liet hij na aan zijn zoon Gerrit Cornelisz van Vlooswijck, die brouwer te Rotterdam was. Deze Gerrit bekleedde tal van ambten, zoals raad in de vroedschap (1573-1585), burgemeester, en baljuw van Schieland (1577-1585). Hij overleed in 1586 en liet het gerecht na aan zijn zoon Barthout Gerritsz van Vlooswijck, eveneens brouwer, raad in de vroedschap (1589-1608) en burgemeester te Rotterdam. Barthout sprak over zijn gerecht als „de heerlijkheid van Vlooswijck”³). Zijn opvolger Gerard van Vlooswijck wordt in 1621 „heer van Vlooswijck en Westenrijk” genoemd⁴). Johan van Vlooswijck, die het in 1650 bezat, komt voor als „heer van Westenrijk”⁵).

De naam Westenrijk is mogelijk ontstaan als een enigszins spottende benaming die dit westelijke deel van Vlooswijck moest onderscheiden van het oostelijke deel. De westgrens van Westenrijk werd gevormd door de Hellingweg (1439), later verbasterd tot Helmweg. Het was het pad langs de molenvliet van Diemerbroek.

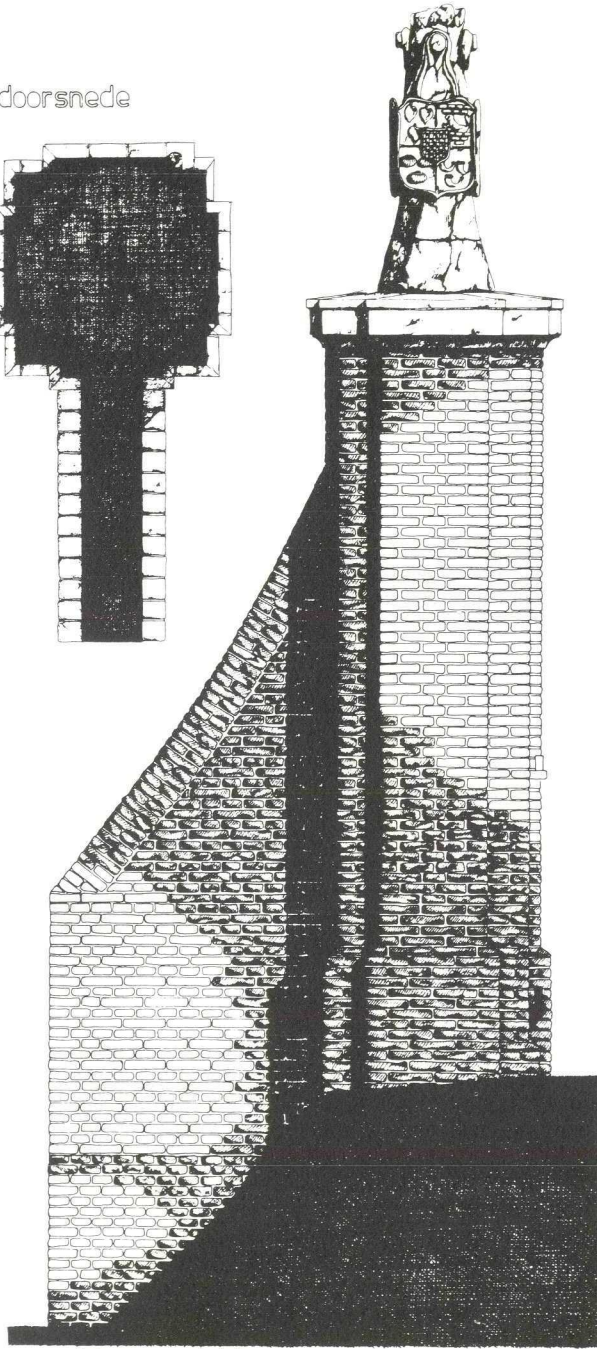
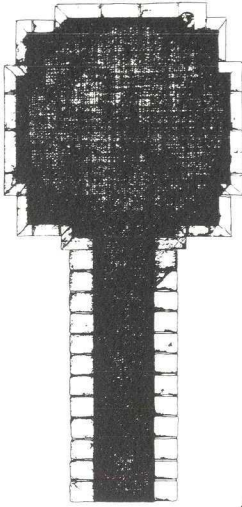
De twee hoeven moeten ieder ongeveer zestien morgen groot geweest zijn. In de zeventiende eeuw vormden ze één bedrijf, gevoerd door de familie Bogaert. De hofstede was hun eigendom met 5 morgen 4 hond land. Verder hadden ze 3 morgen (in 16 morgen) in erfpacht van het kapittel van Sint Pieter. De rest huurden zij van de ambachtsheer⁶).

De Amsterdamse familie Van Vlooswijck

Cornelis Gerritsz (Van Vlooswijck), overleden in 1586, had een tweede zoon, Claes, die graanhandelaar werd te Amsterdam. Ook hij was lid van de vroedschap, van 1578 tot zijn overlijden in 1611. Ook zijn zoon Jan Claesz van Vlooswijck (1571-1652) was korenkoper en raad in de vroedschap. De volgende generatie, Cornelis van Vlooswijck (1601-1687) was na zijn vader lid van de vroedschap (1653-1687) en o.m. vele malen burgemeester van Amsterdam. Hij is degene die de hekpijlers van Kromwijk heeft laten zetten⁷).

In 1648 en 1649 hielden de „Belgische” Van Merodes, die het burggraafschap van Montfoort hadden geërfd, een ware uitverkoop. Het kasteel van Montfoort met het burggraafschap werd door de Staten van Utrecht overgenomen, Wulverhorst en enkele gerechten door de engelsman John Webster. Ook Cornelis van Vlooswijck deed enkele interessante aankopen, namelijk de vier hoeven van Vlooswijck

doorsnede

achteraanzicht

opgemeten en aangevend door Lu. Timmerzeel 1977

met gerecht, tijns en tiend, en de hoge en lage heerlijkheid Papekop en Diemerbroek met tijns en tiend. De vier hoeven hielden de burggraven, zoals gezegd, in leen van Oudmunster. Dat leen werd nu overgeschreven op naam van Cornelis van Vlooswijk. Daarbij werd een vergissing gemaakt, want volgens de leenakte kreeg hij ook gerecht en tijns van Wulverhorst in leen, alsmede een tiend aan de Linschoten. Dit hoorde echter tot hetgeen was gekocht door John Webster, die er dan ook enkele maanden later mee werd beleend. Overigens waren er nog meer onduidelijkheden over de vraag waar de rechten van de één ophielden en die van de ander begonnen, hetgeen leidde tot een proces, gevoerd voor het Hof van Utrecht 8).

Papekop en Diemerhoek werden sinds 1478 door de burggraven in erfpacht gehouden van het kapittel van Oudmunster, en nu voortaan door Cornelis van Vlooswijk⁹).

Het goed Vlooswijk bestond uit vier hoeven van ongeveer zestien morgen, en grensde ten westen aan Vlooswijk-Westenrijk en ten oosten aan de Haarmolenvliet, waarna het gerecht Wulvenhorst begon. Omstreeks 1700 werd het goed omschreven als de ambachtsheerlijkheid van Vlooswijk, Oostenrijk en Cromwijk¹⁰). In die tijd kwam ook Westenrijk aan de Amsterdamse tak van de familie Van Vlooswijk, waarna de naam „de beide Vlooswijken” op de duur ontstond.

De wapens

Gezien de historische band tussen Vlooswijk en zijn familie, ligt het voor de hand dat Cornelis van Vlooswijk ingenomen was met zijn nieuwe bezit. Niettemin doet het plaatsen van zo monumentale hekken voor betrekkelijk eenvoudige eenderijen wat overdreven aan. Die indruk wordt bevestigd door wat tijdgenoten over hem en zijn echtgenote Anna van Hoorn schreven. Over hem: „Cornelis van Vlooswijk, getrouwt met Anna van Hoorn, Out-Burgemeester en Raed, en na (= later) Tresorier, en onlangs geworden Bewinthebber der Oost-Indische Compagnie, een goet en vroom heer, door eenige bedijkinge in Vlaanderen ende al te splendit huyshoudinge en opvoedinge sijner kinderen genootsaeckt sijnde veel gelden op intrest te lichten, ende, hoewel seer rijk was, en de contante gelden verteert ende van de lantgoederen wynich intrest becomende, is het capitaal soodanich vermindert dat de depostairesen haer gelden begonden in te trecken, 't welck int laeste haperde, soodat Michiel Popta, die seedert eenige jaren al omtrent 30.000 gulden had ingetrocken, en seedert dry jaeren sijn rest, sijnde 25.000 gulden, had ingetrocken, niet connende becomen, den gemelden Vlooswijk op de vierschaer heeft geroepen, dat geoordeelt wiert wynich respect voor deese stadt te weesen”. En over haar: „... is bij avond begraven Anna van Hoorn, huysvrouw van Burgemeester Vlooswijk; was een gauwe en wel doorleese dame, meer geneegen met de grootste van het lant en ambassadeurs der vrende potentaten, dan met haers gelijk te spreecken en om te gaen. Had een staet gehouden, ver boven vermoogen, soodat yder sijde, dat den Burgemeester geluckich soude geweest hebben, waer sij vierentwintich jaer eer getorven”¹¹).

De wapens van het echtpaar, aangebracht op de hekpijlers, zijn al evenmin bescheiden van opzet. Cornelis van Vlooswijk voerde een gevierendeeld wapen met hartschild. Het hartschild is het wapen van de hoge heerlijkheid Papekop en Diemerbroek: een schaakbord van zwart op zilver op een zilveren veld¹²). De vier kwartieren moeten de wapens van zijn vier grootouders voorstellen: 1. in goud drie groene beukebladeren of plumpebladeren, met de stelen omhoog, geplaatst 2 en 1 (van Vlooswijk); 2. in zilver een rode dwarsbalk, beladen met een uitkomende gouden leeuw en vergezeld van vijftien liggende blokjes, geplaatst 5, 4, 3, 2 en 1, de twee eerste rijen boven en de andere onder de blak (Oem van Wijngaerden); 3. in blauw drie gouden viskorven (Corver); 4. in rood drie zilveren jachthoorns, beslagen, geopend en gemond van goud (de Vlaming van Oudshoorn)¹³). Een wat overdreven voorstelling van zaken, want in werkelijkheid was hij van bescheidener afkomst.

Dat geldt ook voor zijn echtgenote, die eveneens een gevierendeeld wapen voerde: 1. in goud een omziende natuurlijke vogel op groene tak (van der Schild); 2. in rood een zilveren rechterschuinbalk, bovenaan beladen met een groen klaverblad, en vergezeld rechts van drie en links van twee zilveren leliën (van Neck); 3. in rood drie in elkander gestrengelde zilveren jachthoorns, de monding van de ene in de opening van de andere gestoken (van Hoorn); 4. in goud een rode dwarsbalk, beladen met drie zilveren kiezen (Kies).

Verantwoording

1. Monumenten te Linchoten, 1975, blz. 28 en 29.
2. Rijksarchief Utrecht, Oudmunster no. 1846 via 1848 (repertorium) folio 165, 166 en 229; ook no. 1846-1 voorin, ongefolieerd (1395) en Algemeen Rijksarchief, Leenkamer Holland no. 303 folio 108.
3. J. Elias, De Vroedschap van Amsterdam, blz. 83-85; E.A. Engelbrecht, De vroedschap van Rotterdam, blz. 32, 33, 66 en 67.
4. Rijksarchief Utrecht, Rechterlijk archief no. 998.
5. Rijksarchief Utrecht, Heren Montfoort no. 292 folio 47 en 49.
6. Algemeen Rijksarchief, Notariële archieven no. 8496 folio 187, no. 8533 achterin d.d. 15 mei 1651, no. 8535 achterin d.d. 30 januari 1654; Rijksarchief Utrecht, Sint Pieter no. 167, 1592-1622.
7. Elias, a.w. blz. 83-85, 402, 482-484.
8. Rijksarchief Utrecht, Rechterlijk archief no. 252-66; een bijbehorende kaart door L.D. de Hoy, die overigens de situatie niet correct weergeeft, is afgedrukt in: Monumenten te Linschoten, 1975, blz. 27.
9. Rijksarchief Utrecht, Oudmunster no. 1478.
10. Rijksarchief Utrecht, Rechterlijk archief no. 997 en 998.
11. Elias, a.w. blz. 483 en 484.
12. Vergelijk: Heemtijdinghen jrg. 10 no. 2, blz. 18.
13. Dit wapen komt, met de kleuraanduidingen, voor op twee wapenkaarten: „Wapenkaart der Ed. Achtbaare Heeren XXXVI Raaden der stad Amsterdam sedert het jaar A^o 1578 verkozen tot nu toe vervolgt, in het koper gebracht en uitgegeven door Hend. de Leth, kaart-verkoper op de beurs-sluis in de Visser”, en: „De Waapens en naamen van haar Ed^{le} Gr. Achtb. de Heeren Burgemeesteren der stad Amsterdam sedert de reformatie van 't jaar 1578”.
14. In een uit 1666 daterend, door burgemeester en raden van Amsterdam geschonken gebrandschilderd raam in de hervormde kerk te Oudshoorn zijn andere wapens van dit echtpaar afgebeeld. Hij voerde toen: 1 en 4 Van Vlooswijk; 2 en 3 Oem van Wijngaerden. Hartschild Diemerbroek. Zij voerde: 1 en 4 in goud een vogel in natuurlijke kleur op groene tak (Van der Schild); 2 en 3 in zilver een aanzienlijke rode hertekop.
Het vierde kwartier van haar wapen op de hekpijlers kon ik tenslotte identificeren door de hulp van de heer S.A.C. Dudok van Heel te Amsterdam, die mij wees op een afbeelding van een grafzerk van het echtpaar Uytenbogaert-Van der Schild in de Sint Nicolaaskerk te Amsterdam (Gemeente-archief Amsterdam, Atlas). Daarop zijn de vier kwartieren van de vrouw gelijk aan die van Anna van Hoorn op de hekpijlers, met uitzondering van het eerste kwartier. De kleuraanduidingen voor het wapen op de hekpijlers werden voor het eerste kwartier ontleend aan het raam te Oudshoorn, voor het tweede en derde kwartier aan genoemde wapenkaarten, voor het vierde aan J.B. Rietstap, Armorial Général.

KINDERSTERFTE ONDER VERDACHTE OMSTANDIGHEDEN?

door C.J.W. Gravendaal

In 1891 werd door de eerste afdeling van de Staatscommissie Rochussen, belast met het onderzoek naar de maatschappelijke toestanden der arbeiders, een viertal ingezetenen van Montfoort verhoord.

Deze verhoren maken deel uit van een onderzoek, dat met name verricht was op het functioneren van zieken-, begrafenis-, en andere verzekerings- en onderstandsfondsen.

De aandacht van de commissie was vooral gericht op Montfoort door de inspecteur van het geneeskundig staatstoezicht Dr. Verspyck.

Inlichtingen van het gemeentebestuur hadden de heer Verspijck doen aannemen dat meervoudige verzekering te Montfoort een gewoon feit was. Verwaarlozing van kinderen gevolgd door kindersterfte zou een winstgevende zaak zijn!

Het verhoor van de burgemeester toont, dat men, ook in dit geval, geen feiten maar losse indrukken vindt.

Verhoor van **Gerrit Hoffmans**, directeur van het postkantoor te Montfoort.

Gij waart vroeger brievengaarder, niet waar?

Ja. Sedert 1 December ben ik directeur.

In de maand November hebt gij het ongeluk gehad een kind te verliezen. Hoe oud was dat kind?
6 weken.

Aan welke ziekte is het overleden?

Aan schreeuwende stuipen.

Hebt gij geen dokter gehad?

's Avonds, toen het kind stuipen kreeg, hebben wij om den dokter gezonden.

Was het kind reeds ziek?

Neen, in tegenstelling met de andere kinderen was het zeer gezond.

's Avonds begon het te schreeuwen en toen hebben wij dadelijk den dokter geroepen, die echter niet veel hoop gaf.

Hoe lang is het kind ziek geweest?

Van 's avonds 5 tot 's morgens 3 uur.

Dus zoodra de eerste teekenen van ongesteldheid zich vertoonden, hebt gij den dokter ontboden, niet waar?

Ja, onmiddellijk.

Dus het kan niet gezegd worden dat het kind gestorven is zonder geneeskundige hulp?

Neen.

En de opgaven, die daaromtrent in een ambtelijk stuk gedaan zijn, zijn onwaar?

Ja.

Hebt gij met andere kinderen ook veel gesukkeld.

Ja.

Hoe wordt in de geneeskundige hulp voorzien? Bestaat er een ziekenfonds te Montfoort?

Ja, doch daar zijn wij niet in.

Hebt gij nooit geneeskundige hulp van de gemeente gehad?

Neen, wij betalen den dokter.

Hoe hoog is de doktersvisite?

Dit is moeilijk na te gaan. De dokter rekest van tijd tot tijd eens af.

En hij verschaft tevens de medicijnen?

Ja.

Hebt gij reeds meer kinderen verloren?

Neen.

Is bij alle ziektegevallen steeds een dokter geweest?

Ja, het gestorven kind was dubbel gebroken en ook daarvoor was de dokter geroepen geweest. De meisjes zijn niet gebroken geweest, doch het andere jongetje wel.

Bestaan er te Montfoort nog andere vereenigingen, bij voorbeeld een fonds voor uitkeering van ziekengeld?

Neen.

Zijt gij lid van een begrafenisfonds?

Ja, van de Utrechtse Maatschappij „Let op uw einde”.

Zijn daarin de kinderen hoofdelijk verzekerd, of hebben zij vrije uitkeering?

Tot hun achtste jaar krijgen zij nog betaald.

Zijt gij nog in een ander fonds?

Neen, wel in het ambtenaarsfonds der Posterijen.

Verhoor van **Johannes Van Dijk**, oud 24 jaar, rondreizend koopman, te Montfoort.

Als uw zaak geen verdiensten oplevert, wat zijt gij dan?

Boerenarbeider.

Alleen 's zomers?

Ja.

Zijt gij getrouwd?

Ja.

Hoeveel kinderen hebt gij?
 Eén in leven.
 En één hebt gij verloren in November jl.

Ja.
 Welke ziekte had dat kind?
 Dat weet is niet, het was nooit goed sedert het ter wereld kwam.
 Hebt gij den dokter gevraagd om het kind te komen zien?

Ja, dr. Peel.
 Is hij bij het kind geweest gedurende de ziekte?

Ja.
 Hoe lang vóór het kind overleden is?
 Acht dagen nadat het geboren was, en het is 7 weken oud geworden.
 Heeft hij het kind in dien tijd herhaaldelijk bezocht?

Ja.
 Heeft hij niet gezegd welke ziekte het kind had?

Neen.
 Heeft hij voor het kind geneesmiddelen voorgeschreven.
 Neen, maar wel heeft hij ze gegeven.
 Dus is het kind niet zonder geneeskundige behandeling gestorven?

Neen.
 Kunt gij dit stellig verklaren?

Ja.
 Hebt gij een rekening te betalen gehad aan den dokter?
 Neen, die moet ik nog betalen.
 Hebt gij geen aanzoek gedaan om geneeskundige hulp te krijgen van de gemeente?

Neen.
 Zoudt gij die te Montfoort in uwe omstandigheden gemakkelijk kunnen krijgen?
 Daar weet ik niets van.
 Hebt gij die geneeskundige hulp dan ook nooit gevraagd?

Neen.
 Zijt gij niet geabonneerd voor eene vaste som bij den dokter?

Neen.
 Zijn uwe verdiensten zóó, dat gij dergelijke uitgaven voor den dokter nog al gemakkelijk kunt doen?
 Op het oogenblik ben ik koopman en het gaat nog al met de zaken, al zijn de tijden niet best.
 Zoodat gij met groot gemak de contributiën voor al de begrafenisfondsen, waarvan gij lid zijt, betalen kunt?

Ja.
 Van hoeveel fondsen zijt gij lid?
 Van één.
 Ons was gezegd dat te Montfoort de arbeiders algemeen in vele fondsen te gelijk waren?

Dat weet ik niet.
 In welk fonds zijt gij?
 In het Utrechtsche, „Let op uw einde”.

Hoeveel uitkeering hebt gij ontvangen bij het overlijden van het kind?
 Acht gulden.
 Hoeveel heeft de begrafenis wel gekost?
 Ongeveer zeven gulden.
 Er is één polis op uw naam en één op dien uwer vrouw, niet waar?

Ja.
 Voor het kind hebt gij geen contributie betaald?

Juist.
 Gij maakt op mij den indruk van een fatsoenlijk en waarheidlievend mensch, en ik mag u gelooven, wanneer gij de stellige verzekering geeft dat gij niet tevens lid van een ander fonds zijt, dat gij behalve die f 8 geene uitkeering gehad hebt?

Ja.

Als het te Montfoort onder de lieden van uwen stand gebruikelijk was lid te zijn van verschillende begrafenisfondsen, zoudt gij dat dan weten?

Neen; ik hoor daarover slechts heel zelden spreken.

Gebeurt het dikwijls dat boden bij u of uwe vrouw komen, die het u lastig maken om lid van een fonds te worden.

Neen.

Er zijn te Montfoort toch zeer veel boden?

Ja, maar ik hoor nooit iets van hen.

Is uw vrouw in dat fonds gegaan bij gelegenheid van uw huwelijk?

Ja; ik was er in, en toen is zij er ook ingegaan.

En daarna is er geen sprake meer geweest van inschrijving in andere fondsen?

Neen.

Verhoor van **Gerrit Van Wijngaarden Jz.**, oud 33 jaar, kleermaker, te Montfoort.

Hebt gij vast werk?

Ik ben zelf baas.

Hoeveel werklieden werken onder u?

Twee.

Gaan de zaken goed?

Ja, dat gaat nog al.

Zijt gij getrouwd?

Ja; ik heb 2 kinderen, één van 2 en één van 1 jaar.

Gij hebt in November een kindje verloren?

Het was den 19den October.

Waarom is dat kind ziek geweest?

Het is met een gespleten lipje geboren; ik heb toen onmiddellijk na de geboorte den dokter laten komen om hem daarover te raadplegen; verder was het kind gezond; het heeft 9 dagen geleefd en is aan een stuip plotseling overleden.

Hebt gij zelf aan het stadhuis opgegeven dat het kind zonder geneeskundige hulp overleden was?

Neen.

Is de dokter maar ééns gekomen en heeft hij toen niets voorgeschreven?

De dokter heeft gezegd dat ik met het kind naar het gasthuis te Utrecht moest gaan. Ik heb dit gedaan, maar men heeft mij daar uitstel gegeven tot 15 December. Het kind was overigens niet ziek en wij zagen er geen gevaar in, maar het is toch plotseling gestorven.

In zoover is het kindje dus zonder geneeskundige behandeling gestorven?

De dokter zag er geen reden om terug te komen, omdat het kind gezond was.

Toen gij uit Utrecht teruggekeerd waart, heeft het kind eenige dagen later stuipen gekregen, niet waar?

Ja.

Hoe lang is het kind ziek geweest, nadat het die stuipen gekregen had?

Het is schielijk daarop gestorven.

Is de dokter er toen nog bij geweest?

Neen, ik stond klaar om naar den dokter te gaan, toen het kind stierf.

De tijd heeft dus ontbroken om geneeskundige hulp in te roepen?

Ja.

Men kan dus niet zeggen dat het kind verwaarloosd is. Toen gij den raad van den dokter gekregen hadt, om het kind naar Utrecht te gaan, hebt gij daaraan dadelijk gevolg gegeven?

Juist.

Zijt gij lid van een begrafenisfonds?

Ik ben lid van „Conservatrix”.

Daarvan krijgt gij zeker eene uitkeering bij overlijden?

Ja.

Was uw kind ingeschreven?

Ik ben met mijn vrouw ingeschreven; wanneer een kind beneden het jaar sterft, dan krijgt men eene

uitkeering, maar zoodra het een jaar oud is, moet het ingeschreven worden.

Hoeveel uitkeering hebt gij voor dat kind gehad?

f 8.

Hoeveel bedroegen de begrafenis-kosten?

Ik denk zowat f 7,50.

Zijt gij nog lid van andere begrafenisfondsen?

Neen.

Hebt gij geen andere uitkeering gekregen voor het kind?

Neen, alleen van „Conservatrix”.

Hoeveel uitkeering zou uwe vrouw ontvangen, wanneer gij kwaamt te overlijden?

f 50, en wanneer mijne vrouw komt te overlijden, krijg ik ook f 50.

Is het te Montfoort algemeen de gewoonte dat iemand als gij, die twee werklieden heeft, lid van een begrafenisfonds is?

Dat kan ik niet zeggen?

Zijt gij niet in een ander fonds?

Of mijn vader mij in een onds heeft gedaan weet ik niet, maar ik ben voor mij zelf maar in één fonds.

Gij kunt dus de verzekering herhalen, dat gij bij het overlijden van uw kind geen andere uikeering hebt gehad dan f 8?

Ja.

Toen dat kind overleden was, heeft de dokter zeker een doodschouw te uwent gehouden?

Ja.

Wat vermeldde hij op het briefje als oorzaak van het overlijden?

Ik heb dat briefje niet in handen gehad; de dokter heeft dat zeker rechtstreeks aan de gemeentesecretarie bezorgd.

Verhoor van **Willem Johan Van Erpers Roijaards**, oud 37 jaar, burgemeester van Montfoort.

Zijt gij reeds lang in die betrekking?

Ruim 10 jaren.

Dus gij zijt goed bekend met den arbeidenden stand?

Ja.

Hebt gij in het algemeen kunnen waarnemen, dat de lieden van den arbeidenden stand doorgaans in meer dan één begrafenisfonds zijn?

Ja, wel in 3, 4 of 5 fondsen.

Op welke wijze hebt gij dit kunnen constateeren?

Doordat zij op de secretarie briefjes komen halen voor de fondsen, bij overlijden gevraagd.

Komt dit dikwijls voor?

Veel.

Zoudt gij ons eene opgave kunnen doen van het aantal van dergelijke aanvragen, waaruit met zekerheid blijkt dat men briefjes voor meer dan één fonds, en voor hoeveel fondsen vraagt?

Dat is moeilijk, want ik ben geen ambtenaar van den burgerlijken stand. Ik houd niet van begrafenisfondsen.

In die stemming zal men, wanneer eenige malen kort achtereen verklaringen worden gevraagd omtrent één sterfgeval voor drie of vier fondsen, licht meenen dat dit zeer herhaaldelijk voorkomt. Men moet toch aan de secretarie daaromtrent bepaalde opgaven kunnen doen?

De ambtenaar van den burgerlijken stand bemoeit zich er niet mede, de klerk geeft de verklaring af en heeft daarvoor in blanco geteekende verklaringen.

Wat voor verklaringen zijn dat?

Duplicaten eigenlijk van het verlov van begraven.

Hoe hebt gij dan bespeurd dat ten gevolge van één sterfgeval een aantal van dergelijke briefjes worden afgehaald?

Ik heb het gezien, omdat het kantoor van den burgerlijken stand in hetzelfde vertrek is, als waar de secretaris is.

Is het dikwijls voorgekomen dat vier à vijf verklaringen gevraagd werden?

Drie wel.

Ook wel eens vier?

Dat weet ik niet.

Gij hebt straks uitdrukkelijk gezegd dat vijf dikwijls voorkwam?

Dat heb ik wel eens gehoord, maar ik kan het niet constateeren.

Is het wel in uwe tegenwoordigheid gebeurd dat de klerk, daarmede belast, heeft afgegeven dergelijke verklaringen voor drie fondsen?

Ja.

Herhaaldelijk?

Wel eenige malen.

Kunt gij u wellicht herinneren, wanneer gij een dergelijk geval het laatst hebt opgemerkt?

Dat zou ik niet kunnen zeggen.

Gij hebt aanvankelijk zeer stellig verklaard dat het zeer dikwijls voorkwam dat vier à vijf verklaringen bij een sterfgeval gevraagd werden, maar nu ik de vragen preciezer en u verzoek mede te deelen op welke wijze gij tot die wetenschap gekomen zijt, nu wordt het aantal gevallen tot enkele, en dan nog hoogstens drie verklaringen, herleid.

Ja, meer durf ik niet zeggen; indien ik vooruit geweten had dat mij dit gevraagd zou worden, zou ik misschien meer hebben kunnen constateeren.

Wij stellen juist prijs op verklaringen, die niet zijn voorbereid; gij geeft hier verklaringen omtrent feiten, die in de vervulling van uwe ambtsbetrekking voorvallen.

Ik heb mij met die zaak niet persoonlijk bemoeid. Ware ik ambtenaar van den burgerlijken stand, dan zou ik zeer zeker zooveel mogelijk tegen dergelijke misbruiken waken.

Uwe aanvankelijke verklaring hebt gij dus aanmerkelijk gewijzigd?

Ja, omdat gij pertinent wilt weten hoeveel uitkeering sommige personen van verschillende maatschappijen genoten hebben.

Gij hebt als zeker opgegeven dat het zeer dikwijls voorkwam dat dergelijke verklaringen gevorderd werden voor drie, vier en zelfs vijf maatschappijen. Daarop heb ik gevraagd hoe gij tot die wetenschap gekomen waart; en daarna hebt gij uwe verklaring zóó gewijzigd, dat zij een geheel ander aanzien verkregen heeft.

Wanneer gij deze zaak op nieuw zoudt willen onderzoeken en ons opgeven hoevele van die gevallen zich voorgedaan hebben, dat verklaringen gevorderd zijn voor meer dan ééne maatschappij, en voor welk getal maatschappijen, zouden wij die opgaven zeer op prijs stellen.

Ik wil gaarne beproeven er achter te komen, maar het is niet gemakkelijk.

Ons is een ambtelijk stuk vertoond, uitgaande van het gemeentebestuur van Montfoort, een maandstaat van de bevolkingsstatistiek, waarop achter de namen van drie overleden kinderen vermeld staat dat zij gestorven zijn zonder geneeskundige behandeling. Door alle drie de ouders is ons verklaard met nadere bijzonderheden, die elken twijfel uitsluiten, dat de dokter wél bij de kinderen geweest is?

Ja, dat is zoo.

Hoe komt het dan dat het op den maandstaat niet vermeld is?

De reden daarvan is dat dokter Peel de oorzaak van het overlijden niet ingevuld heeft.

Die ambtelijke opgave is dus onjuist?

Ja, maar daaraan valt niets te doen, als de dokter het briefje niet invult. In den maandstaat wordt eenvoudig 's dokters briefje overgebracht.

Zou het niet voorzichtiger zijn om in dergelijke gevallen op de lijst aan te teekenen: de oorzaak van het overlijden is door den dokter niet opgegeven?

Ja, dat zou niet moeilijk zijn.

Het voorkomen van die drie gevallen van overlijden op den maandstaat zonder bijstand van een geneesheer is aangevoerd als een bewijs van het groote misbruik, waartoe dikwijls het lidmaatschap van begrafenisfondsen leidt.

Er is nu bepaald op gewezen dat in drie gevallen in ééne gemeente, waar gemakkelijk geneeskundige hulp te verkrijgen is, kinderen beneden het jaar zonder geneeskundige hulp zijn overleden.

Ik geloof niet dat dit het geval is geweest.

Dit is duidelijk gebleken. Tevens is gebleken dat men zeer voorzichtig moet zijn om uit een ambtelijk stuk conclusiën te trekken. Er is in zeker bericht aan de Maatschappij tot bevordering van geneeskunde sprake van „kindermoord op groote schaal”, die aan de begrafenisfondsen zou zijn toe te

schrijven; en ten bewijze dat die aanklacht tegen het Nederlandsche volk, bepaaldelijk wat uwe gemeente betreft, gegrond zou zijn heeft men zich ook op dien maandstaat beroepen.

Indien de inspecteur zich bij mij geïnformeerd had, dan zou hij op de hoogte gesteld zijn.

De inspecteur heeft gezegd dat hij zich bij u geïnformeerd had en zich tegenover mij op uwe kennis van de toestanden in uwe gemeente beroepen. Maar de opgave in de drie bedoelde gevallen is nu gebleken onjuist te zijn.

Dit ben ik met u ééns.

Te Montfoort is een gemeente-arts aangesteld, niet waar?

Neen, Dr. Peel wil geen gemeente-arts zijn.

Hoe geschiedt dan de geneeskundige hulp van wege de gemeente?

Als ik dokter Peel noodig heb, laat ik hem roepen en dan krijgt hij zijne visite uit de gemeentekas betaald, maar dit gebeurt zeer zelden.

Geschiedt dit voor mensen uit den arbeidenden stand?

Ja, maar dokter Peel is zeer gemakkelijk, hij gaat naar de menschen toe, maar zend geen rekening.

Men kan dus niet zeggen, dat te Montfoort de geneeskundige hulp van de gemeente gemakkelijk te verkrijgen is, aangezien de gemeente die niet verstrekt?

Wij verstrekken geen geneeskundige hulp; Dr. Peel voorziet er zelf in, dus het is niet nodig.

Is Dr. Peel de éénnige dokter in uwe gemeente?

Ja.

Is hij van gemeentewege belast met de doodschouw der lijken van personen die zonder geneeskundige behandeling overleden zijn?

Ja.

Wordt de dokter daarvoor van wege de gemeente betaald?

Ja.

Legt de dokter volgens het voorschrift der wet ieder jaar den eed af voor het verrichten der lijkschouw?

Hij heeft het ééns gedaan.

Het zal u toch zeker niet onbekend zijn dat de wet voorschrijft, dat dit jaarlijks moet geschieden?

Bij ons geschiedt dat niet.

Wanneer de doodschouw verricht is, geeft de dokter een bewijs af, terwijl van het overlijden van personen, die hij geneeskundig behandeld heeft, een bewijs ambtshalve door hem moet worden afgegeven; doet hij die bewijzen zelf aan den burgerlijken stand toekomen?

Hij laat het bewijs rechtstreeks aan het stadhuis bezorgen.

Wanneer een overlijden aangegeven is, dan wordt er door den ambtenaar van den burgerlijken stand een bewijs van verlof afgegeven om het lijk ter aarde te bestellen; wordt dit bewijs gratis afgegeven?

Ja.

Wordt daar nota van gehouden?

Dat weet ik niet.

Mij dunkt, gij moest dit weten, de klerken staan toch onder uw toezicht, maar hier komt het niet alleen aan op den burgerlijken stand, maar het begraven van lijken, en het houden van toezicht daarop is ook een onderwerp van politiezorg en daarmee heeft toch de burgemeester te maken?

De wethouders teekenen die dingen; daarom heb ik geen reden om er mij mede te bemoeien.

Worden voor de afgifte van duplicaten der begrafenisbriefjes, die voor de begrafenisfondsen gebruikt worden, geen leges geheven?

Neen, zij worden gratis afgegeven.

Aan ieder, die het vraagt?

Ja.

Kunt gij geen enkel persoon noemen in uwe gemeente, die in drie fondsen is?

Neen.

Ook niet in twee?

Neen, ik moet er naar raden wie in een fonds is. Als de menschen een briefje komen halen, denk ik: die is in een fonds.

Hebt gij wel eens een sterfgeval bijgewoond, waarbij de gedachte bij u moest rijzen: dat kind is verwaarloosd?

Ik heb wel enkele personen, van wie ik denk, als er een kind sterft: dat is weer een hapje; daar is een kind dood; daar trekken zij van.

Op grond waarvan denkt gij dat dan?

Wel dat de mensen denken: als het kind blijft leven, blijft het leven, maar als het dood gaat, is het beter. Zij trekken gaarne.

Zijt gij wel eens in zulk een huishouden geweest na dergelijk sterfgeval?

Neen.

Hebt gij onmiddellijk na dergelijk sterfgeval nooit eens met de moeder gesproken?

Neen, daarvoor is geen aanleiding.

Gij hebt dus geen den minsten vasten grond om te kunnen zeggen dat dergelijk bevorderen van het overlijden van kinderen — om het zijn waren naam te noemen — in uwe gemeente gebeurt?

Neen, dat durf ik niet te zeggen.

U zal intusschen misschien later blijken dat men zich op uw getuigenis heeft beroepen voor de uitspraak dat het lidmaatschap van begrafenisfondsen de kindersterfte bevordert in uw gemeente.

Dat is wel mijn opinie, maar op uwe pertinente vragen durf ik geen pertinent antwoord te geven, Ik vind die begrafenisfondsen verkeerd.

Maar die opinie steunt niet op feiten?

Neen, dat durf ik niet zeggen.

Ik dank u dan voor die mededeeling van feiten, waartoe gij in staat zijt geweest.

Het spijt mij dat ik niet meer inlichtingen heb kunnen geven.

STICHTING HUGO KOTESTEIN GEEFT FRAAIE REPRODUKTIE UIT

De bekende schilder Cornelis Springer (1817-1891) blijkt ook in Woerden te hebben gewerkt. Er bestaat een fraai schilderij van zijn hand waarop de Visbrug staat afgebeeld met de omringende huizen. Op de Visbrug (thans het kruispunt Rijnstraat-Kruisstraat-Kerkstraat) staat nog de stadswaag, die blijkens een onderzoek van de gemeente-archivaris de heer L.C.I.M. Peters in 1853 is afgebroken, waarna de waag werd ondergebracht in het thans ook niet meer bestaande proveniershuis. Het schilderij moet dus van voor die sloop dateren.

Van dit schilderij vervaardigde Fotostudio Jaap van der Vooren een beperkt aantal genummerde kunstreproducties, die ten bate van de Stichting Hugo Kotestein zullen worden verkocht.

Deze bijzonder fraaie kleurenreproductie (18 x 24 cm), in groen passepartout waarop een gedrukt onderschrift, is ingelijst in een smalle donkerbruine houten lijst (24 x 30 cm), voorzien van een groen-gouden biesje aan de binnenzijde en voorzien van anti-reflexglas, achterwand, ophangoog en doorlopende nummering.

De prijs bedraagt f 95,—.

De reproductie is te zien bij Fotostudio Jaap van der Vooren en kan daar ook worden besteld (tel. 03480-13173).

(afbeelding: zie achterzijde omslag).

BOEKENBEURS

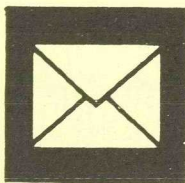
Te koop gevraagd:

Langs de Linschoten, door J.G.M. Boon e.a.

Van achter de oude schandpaal, door Joh. Jansen.

Woerden en omgeving vanuit de lucht, door W. van Bommel.

R.G. Daniëls, Linschoten
03480-17325

SPAAR~ GIRO

Gemakkelijk en veilig
voor al uw betalingen
geen kosten, wel rente
BONDSSPAARBANK

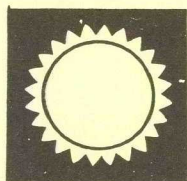
TERMIJN~ SPAREN

De ideale parkeerplaats
voor uw termijnspaargelden
(veilig en met hoge rente)
BONDSSPAARBANK

A.O.W. EN PENSIOEN

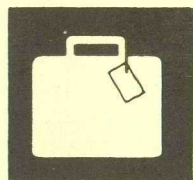
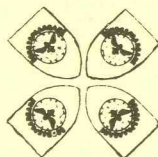
Neem uw gemak. Laat
de inning over aan de
BONDSSPAARBANK

VAKANTIE REIZEN

De nieuwste
service van de
BONDSSPAARBANK

HYPO THEKEN VERZEKERINGEN KLUISLOKETTEN

REIS~ DEVIEZEN

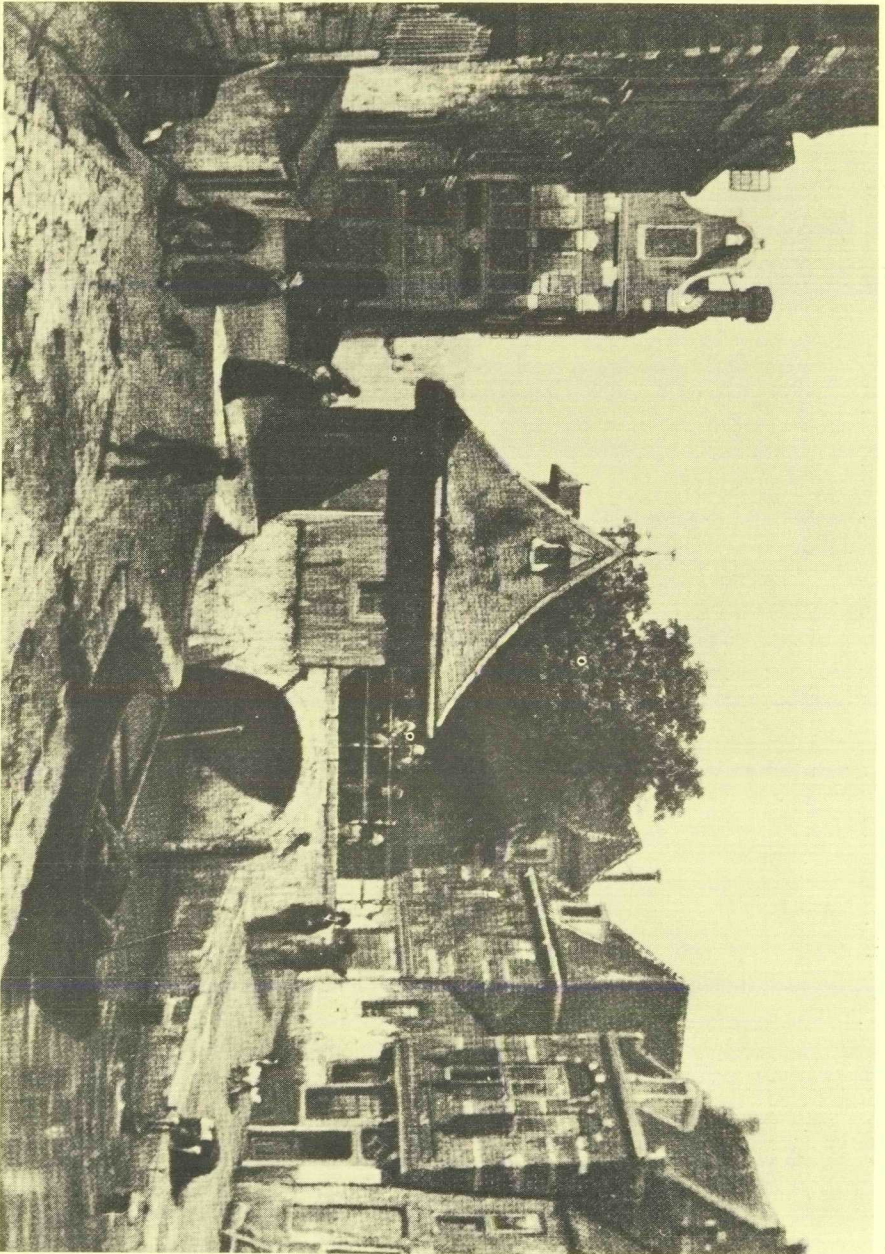
Voor reisdeviezen en
alle verzekeringen
BONDSSPAARBANK

BONDSSPAARBANK

gezinsbank met totale bankservice

WOERDEN. WESTDAM 4 TEL. 03480-4342

Bijkantoor: Winkelcentrum „De Schans“, Fred. Hendriklaan 28, tel. 03480 - 18272

„De Visbrug“

Cornelis Springer (1817-1891).